

Handläggare: Krister Eriksson
Telefon: 08-50825567

Till
socialnämnden

Remiss av Hjälpmedel - ökad delaktighet och valfrihet (SOU 2011:77) Dnr: 000154/2012

1 bilaga

Förvaltningens förslag till beslut

1. Socialnämnden beslutar att överlämna och åberopa föreliggande tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Gillis Hammar
Förvaltningsdirektör

Fredrik Jurdell
Avdelningschef

Sammanfattning

Kommunstyrelsen har remitterat socialdepartementets betänkande ”Hjälpmedel – ökad delaktighet och valfrihet, SOU 2011:77, till stadsdelsnämnderna Bromma, Hägersten-Liljeholmen och Kungsholmen, facknämnderna Socialnämnden och Äldrenämnden samt till stadsledningskontoret, kommunstyrelsens funktionshinderråd och kommunstyrelsens pensionärsråd för svar senast den 30 mars 2012.

Utredarens uppdrag har varit att lämna förslag på olika lösningar för att införa fritt val av hjälpmedel, att beskriva och tydliggöra hur ansvaret ska fördela sig mellan

förskrivare, brukare och leverantörer och analysera och lämna förslag på hur förutsättningarna för en ökad valfrihet ska kunna förbättras med utgångspunkt från rådande ansvarsfördelning mellan huvudmännen. Uppdraget har även innehållit frågor om service och underhåll av hjälpmedel, information samt åtgärder för att stimulera och stödja införandet av fritt val av hjälpmedel.

Förvaltningen instämmer i utredarens förslag om fritt val av hjälpmedel och att tjänsterna upphandlas enligt LOV, Lagen om valfrihetssystem. Förvaltningen vill dock framhålla vikten av delaktighet och inflytande för den enskilde, att det finns ett brett sortiment av hjälpmedel att välja bland och att informationen om det fria valet görs lättförståeligt och lättillgängligt.

Ärendets beredning

Detta ärende har utarbetats inom avdelningen för stadsövergripande sociala frågor, strategiska enheten. Rådet för funktionshinderfrågor har behandlat ärendet den 22 mars 2012.

Bakgrund

Regeringen beslutade den 3 februari 2011 att uppdra åt en särskild utredare att lämna förslag på hur ett system för fritt val av hjälpmedel kan utformas och tydliggöra vissa frågor för att stödja, underlätta och främja införandet av fritt val av hjälpmedel i kommuner och landsting.

Utredningen

Uppdraget och dess genomförande

Enligt direktiven ska utredningen lämna förslag på hur ett system för fritt val av hjälpmedel kan utformas. I uppdraget ingår att föreslå olika lösningar för att införa fritt val av hjälpmedel, att beskriva och tydliggöra hur ansvaret ska fördela sig mellan förskrivare, brukare och leverantörer och att analysera och lämna förslag på hur förutsättningarna för en ökad valfrihet ska kunna förbättras med utgångspunkt från rådande ansvarsfördelning mellan huvudmännen. Vidare ska utredningen föreslå modeller för service och underhåll av hjälpmedel, lämna förslag på hur brukare ska få tillgång till den information som behövs för att göra ett fritt och välinformerat val av hjälpmedel samt föreslå åtgärder för att stimulera och stödja kommuner och landsting att införa fritt val av hjälpmedel.

Gällande rätt

Regler om hjälpmedel finns i lagar, förordningar och föreskrifter men också avtal som rör ansvaret för att tillgodose behovet av hjälpmedel. Här redovisas några av de lagar och regler som gäller hjälpmedel:

- Hälso- och sjukvårdslagen
- Patientsäkerhetslagen
- Patientdatalagen
- Socialförsäkringsbalken
- Lagen om offentlig upphandling, LOU
- Lagen om valfrihetssystem, LOV
- Lagen om medicintekniska produkter
- Produktsäkerhetslagen

Försöksverksamhet med Fritt val

Hjälpmiddelsinstitutet fick 2007 i uppdrag av regeringen att samordna, sprida information om och redovisa erfarenheterna av en försöksverksamhet med fritt val av hjälpmedel. Tre landsting deltog i projektet: Kronoberg, Stockholm och Sörmland. Slutredovisning av projektet gjordes i december 2010.

Syftet med projektet Fritt val av hjälpmedel var att öka den enskildes möjlighet att själv välja hjälpmedel som bättre överensstämmer med hans eller hennes behov och önskemål. I projektet valde man att prova eget ägande. Det innebär att hjälpmedelsanvändaren som vanligt vänder sig till sin förskrivare som gör en behovsbedömning. Förskrivaren bedömer om den enskilde själv kan köpa ett hjälpmedel som motsvarar det behov som förskrivare och hjälpmedelsanvändare kommit överens om samt om användaren kan hantera hjälpmedlet utan risk för sig själv eller någon annan. I det fall den enskilde väljer en dyrare produkt än vad som anges i rekvisitionen står denne själv för merkostnaden.

Hjälpmedelsanvändarna var i stort sett eniga om att Fritt val av hjälpmedel stärker användarnas inflytande och att förskrivare och konsulenter i framtiden får en mer konsultativ och rådgivande roll. Den viktigaste aspekten för hjälpmedelsanvändarna i valet av hjälpmedel är funktionaliteten. Andra viktiga aspekter är möjligheten att välja samt att service och underhåll fungerar enkelt och smidigt. Därtill kommer vikten av att det finns tydlig information om vilka alternativa hjälpmedel som finns på marknaden och att den är så opartisk som möjligt.

Projektet gjorde bedömningen att eget ägande för Fritt val av hjälpmedel är möjligt att införa inom ramen för dagens lagstiftning. För att hjälpmedelsanvändare i större utsträckning ska välja Fritt val av hjälpmedel när det gäller dyrare hjälpmedel som kräver service är det viktigt att servicen fungerar. Servicen behöver därför följas och utvecklas vidare. De landsting som ingick i försöksprojektet har valt att fortsätta med Fritt val och många landsting och

kommuner har varit intresserade av att erbjuda Fritt val och fattat beslut om det men valt att avvakta denna utrednings arbete.

Internationell utblick

Enligt direktiven ska utredningen göra en internationell utblick för att undersöka om det i länder med likartade förutsättningar och system som Sverige har finns innovativa lösningar för hjälpmedelsområdet. I betänkandet finns en beskrivning av systemen för hjälpmedelsförsörjning i våra nordiska grannländer och den reglering inom EU som har betydelse för olika lösningar när det gäller valfrihetssystem för hjälpmedel.

Hjälpmedel idag

Det finns ingen definition av hjälpmedel i lagstiftningen. I hälso- och sjukvårdslagen anges att landstinget, och i vissa fall kommunerna, ska erbjuda hjälpmedel för funktionshindrade. LSS- och hjälpmedelsutredningen gav i sitt betänkande *Hjälpmedel* en beskrivning av hjälpmedlens uppgifter som också kan vara en utgångspunkt. Hjälpmedlens uppgifter är att:

- kompensera för nedsatt eller förlorad funktion och förmåga att klara det dagliga livet
- förbättra eller vidmakthålla funktion och förmåga
- förebygga framtida förluster av funktion och förmåga

I betänkandet redovisas hur många som använder hjälpmedel och vilken form av funktionsnedsättningar det rör sig om, t ex:

- Personer med rörelsehinder, ca 560 000
- Personer med hörselnedsättning, ca 1 000 000
- Personer med synnedsättning, ca 125 000
- Personer med dövblindhet, ca 1 300
- Personer med utvecklingsstörning, ca 38 000
- Personer med talsvårigheter, språkstörningar och läs- och skrivsvårigheter, ca 95 000
- Personer med förvärvade hjärnskador, ca 200 000

Under senare år har begreppet hjälpmedel breddats till att omfatta mer än bara produkten och ofta avses även metoder, ny teknik och de produkter som betecknas som hjälpmedel.

Det finns ingen samlad statistik över landstingens och kommunernas samlade kostnader för hjälpmedel. Landstingens kostnader uppgår enligt SCB:s statistik till

ca 4,2 miljarder kronor. Den totala kostnaden för hjälpmedel och läkemedelsnära produkter har i en rapport från 2007 uppskattats till ca 4,9 miljarder kronor men då ingick inte samtliga hjälpmedelsgrupper.

Utgångspunkter för ökad delaktighet och valfrihet

Uppdraget omfattar ökad valfrihet avseende hjälpmedel i form av val av produkt, leverantör och vem som ska anpassa den. I betänkandet berörs också frågan om valfrihet när det gäller vem som ska tillhandahålla habilitering eller rehabilitering där förskrivning av hjälpmedel ingår.

Eftersom det är huvudmannen som ska tillhandahålla hjälpmedel eller i vart fall stå för kostnaden, kan det aldrig bli fråga om ett helt fritt val. De olika lösningar för ökad valfrihet som kan övervägas innebär dock alltid att den enskilde får ett ökat inflytande på vilket hjälpmedel som han eller hon får tillgång till.

Förutsättningarna för att kunna välja hjälpmedel varierar och många användare har inte möjlighet att på egen hand göra ett sådant val. En viktig förutsättning för ökad valfrihet är därför att på olika sätt ge den enskilde möjlighet att påverka valet av hjälpmedel.

Överväganden och förslag

Utredningen redovisar ett antal förslag och överväganden som här redovisas punktvis:

- *Den enskildes inflytande vid val av hjälpmedel*
Utredningen föreslår en lagstadgad skyldighet för landsting eller kommun att ta hänsyn till den enskildes önskemål vid tillhandahållande av hjälpmedel införs i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763). Den enskilde ska få information både om vilka hjälpmedel som finns att tillgå och möjligheterna att påverka vilket hjälpmedel som han eller hon får tillgång till. Hälso- och sjukvårdspersonalens ansvar för att medverka till att den enskilde får möjlighet att välja ska framgå av patientsäkerhetslagen (2010:659).
- *Kan användarnas inflytande och valfrihet bli större med nuvarande regler?*
Utredningens bedömning är att lagen om valfrihetssystem LOV, för habiliterings- och rehabiliteringstjänster och andra tjänster där en del av dessa kan vara att tillhandahålla hjälpmedel, är en möjlighet att ge hjälpmedelsanvändarna större valfrihet även när det gäller hjälpmedel. En

förutsättning är dock att landsting och kommuner ställer krav på leverantörerna av tjänsterna som innebär att de som har behov av hjälpmedel får tillgång till ett sortiment som ger utrymme för valfrihet.

Utredningen föreslår att Hjälpmedelsinstitutet får i uppdrag att ta fram en handbok för Fritt val av hjälpmedel som överlämnas till egenvård och eget ägande. Kommuner och landsting ska ha möjlighet att utge kompensation för merkostnader när en hjälpmedelsanvändare väljer att lämna in ett hjälpmedel som köpts inom ramen för Fritt val och det ska framgå av lagen (2009:47) om vissa kommunala befogenheter. En försöksverksamhet med personlig budget för hjälpmedel ska genomföras i några kommuner och landsting och Hjälpmedelsinstitutet ska få i uppdrag att leda projektet. Det ska införas en möjlighet för kommuner och landsting att utge ekonomiskt stöd för inköp av hjälpmedel till kommuninvånare med funktionsnedsättning i lagen (2009:47) om vissa kommunala befogenheter.

- *Ett valfrihetssystem för hjälpmedel*

Utredningens bedömning är att Lagen om valfrihetssystem (2008:962) kan användas för hjälpmedel under förutsättning att värdet på de tjänster som är knutna till tillhandahållandet överstiger värdet på varorna. Ett valfrihetssystem för hjälpmedel i form av varukoncession kan öka hjälpmedelsanvändarnas möjlighet att påverka vilka hjälpmedel de får tillgång till och ge ökad tillgänglighet till ett större utbud av hjälpmedel.

Utredningen föreslår att en ny lag om valfrihetssystem inom hjälpmedelsförsörjningen ska införas som ska tillämpas när landsting och kommuner beslutar att införa valfrihetssystem för hjälpmedel.

- *Information*

Utredningen föreslår att Hjälpmedelsinstitutet får i uppdrag att genomföra en informationsinsats om den enskildes inflytande vid förskrivning och val av hjälpmedel. Landsting och kommuner som infört valfrihetssystem inom hjälpmedelsförsörjningen ska till enskilda hjälpmedelsanvändare lämna information om samtliga leverantörer som myndigheten tecknat kontrakt med. Informationen ska vara saklig, relevant, jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig.

- *Konsumentprodukter som hjälpmedel?*

Det finns inga lagliga hinder mot att tillhandahålla konsumentprodukter som hjälpmedel. Kommuner och landsting bestämmer vilka produkter som

ska kunna förskrivas som hjälpmedel. Den tekniska utvecklingen, nya metoder och ny kunskap ger ökade möjligheter att kompensera en funktionsnedsättning och detta måste kunna användas inom hjälpmedelsområdet.

Utredningen föreslår att Hjälpmedelsinstitutet får i uppdrag att kartlägga vilka konsumentprodukter som idag används som ett alternativ till hjälpmedel och ett projekt bör sedan genomföras för att försöka öka tillgången till och användningen av konsumentprodukter inom hela hjälpmedelsområdet.

- *Återanvändning och en nationell andrahandsmarknad*
Utredningens bedömer att behovet av en nationell andrahandsmarknad för hjälpmedel, bl a med hänsyn till antalet hjälpmedelsanvändare som kan förväntas välja att själv äga sitt hjälpmedel inte antas bli särskilt stort. Det saknas därför skäl för att inrätta en nationell andrahandsmarknad för hjälpmedel.
- *Ansvar, säkerhet och spårbarhet*
Utredningen föreslår att Socialstyrelsen får i uppdrag att göra en översyn av föreskrifterna om användning av medicintekniska produkter i hälso- och sjukvården (SOSFS 2008:1)
- *Olika system för olika hjälpmedel*
Utredningens bedömning är att de olika alternativa lösningarna för ökad valfrihet när det gäller hjälpmedel passar mer eller mindre bra för att svara mot olika behov av hjälpmedel. Landsting och kommuner måste därför bedöma på vilket sätt det är lämpligt att öka valfriheten för olika hjälpmedel som hjälpmedelsanvändarna erbjuds. Det är lämpligt att hjälpmedelsanvändaren äger vissa former av hjälpmedel medan andra inte bör vara ett ansvar för den enskilde på det sätt som ett eget ägande innebär.

Konsekvenser och finansiering

I kommittédirektiven anges att utredningens förslag ska kostnadsberäknas. Om förslagen påverkar kostnaderna för staten, landstingen eller kommunerna ska en beräkning av dessa kostnader redovisas och om förslagen medför kostnadsökningar för stat, landsting eller kommuner ska en finansiering föreslås.

Skyldigheten att tillhandahålla hjälpmedel framgår av hälso- och sjukvårdslagen (1982:763). På vilket sätt det ska ske är dock inte reglerat utan det avgör varje landsting och kommun. Mot bakgrund av att de val den enskilde ska ges möjlighet att göra ligger inom ramen för det utbud av hjälpmedel som landstinget eller kommunen har, innebär förslaget inga ökade kostnader för huvudmännen. Inte heller möjligheten för den enskilde att välja att lägga till egna medel för ett något dyrare hjälpmedel innebär några nya åtaganden för landsting eller kommuner.

De förslag som läggs fram i betänkandet påverkar inte avgifterna för hjälpmedel och innebär därför inga ökade kostnader för socialförsäkringen.

För att underlätta övergången till ett system med ökad valfrihet och större mångfald inom hjälpmedelsförsörjningen kan ekonomisk kompensation för merkostnader eller andra former av stöd till kommuner och landsting behövas. Vissa kostnader uppstår i samband med införande av ett valfrihetssystem, t ex informationsinsatser till hjälpmedelsanvändarna, anpassning av administrativa system, etc. I följande tabeller redovisas utredarens förslag till anslag för insatser för ökad valfrihet 2012 och 2013.

Fördelning av anslagspost för insatser för ökad valfrihet 2012

Hjälpmiddelsinstitutet	500 000	Handbok för Fritt val
	3 000 000	Informationsinsats för ökad delaktighet och valfrihet
	2 000 000	Stöd för Fritt val
	3 000 000	Projekt personlig budget
Sveriges Kommuner och Landsting	1 500 000	Projekt personlig budget
Kommuner och landsting	10 000 000	Stimulansmedel ökad valfrihet för hjälpmedel

Fördelning av anslagspost för insatser för ökad valfrihet 2013

Kammarkollegiet	1 100 000	Vägledning Hjälpmedels-LOV
	100 000	Hjälpmedels-LOV på valfrihetswebben
Hjälpmiddelsinstitutet	2 400 000	Projekt Hjälpmedels-LOV
	2 000 000	Projekt personlig budget
Sveriges Kommuner och Landsting	2 000 000	Projekt Hjälpmedels-LOV
Konkurrensverket	400 000	Tillsyn Hjälpmedels-LOV
Kommuner och landsting	12 000 000	Stimulansmedel valfrihetssystem för hjälpmedel

Förvaltningens synpunkter

Utredarens uppdrag har varit att lämna förslag på olika lösningar för att införa fritt val av hjälpmedel, att beskriva och tydliggöra hur ansvaret ska fördela sig mellan förskrivare, brukare och leverantörer och analysera och lämna förslag på hur förutsättningarna för en ökad valfrihet ska kunna förbättras med utgångspunkt från rådande ansvarsfördelning mellan huvudmännen. Uppdraget har även innehållit frågor om service och underhåll av hjälpmedel, information samt åtgärder för att stimulera och stödja införandet av fritt val av hjälpmedel.

Det är viktigt att framhålla att hjälpmedelsförskrivning inte utgör någon isolerad insats utan är en del av en habiliterings- och rehabiliteringsprocess, d v s vikten av en helhetssyn på en persons behov och situation måste beaktas. Därav följer att samordning av olika insatser inom habilitering och rehabilitering är väsentlig för att hjälpmedlen ska möta den enskildes behov på bästa sätt och att insatserna utformas och genomförs i samråd med den enskilde.

Utredningen föreslår fritt val av hjälpmedel och att upphandling av tjänster ska ske genom LOV, lagen om valfrihetssystem. Förvaltningen instämmer i förslaget och vill understryka betydelsen av följande:

- En förutsättning för valfriheten är att landsting och kommuner ställer sådana krav på leverantörerna som innebär att användarna får tillgång till ett sortiment som ger utrymme för valfrihet.
- Erfarenheterna från det projekt som genomförts om Fritt val av hjälpmedel bör tas till vara och beaktas i ett kommande arbete med fritt val. Enligt den utvärdering som gjorts av projektet var hjälpmedelsanvändarna i stort sett eniga om att fritt val stärker användarnas inflytande, möjligheten att välja och att service och underhåll fungerar enkelt och smidigt.
- Kommuner och landsting måste tillhandahålla hjälpmedel även till dem som inte kan eller vill välja, det så kallade ickevalsalternativet.
- Information, både när det gäller möjligheterna att välja och vad man kan välja mellan, är nödvändigt för ökat inflytande och ökad valfrihet. Informationen ska vara saklig, relevant, jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig.

- Nya metoder, ny teknik och ny kunskap ger ökade möjligheter att kompensera en funktionsnedsättning och detta måste tas tillvara inom hjälpmedelsområdet.

Bilaga

Hjälpmedel – ökad delaktighet och valfrihet, sammanfattning av betänkandet